

Ірина Шекера,

мол. наук. співробітник НБУВ

**ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ У КОЛЕКЦІЇ
«БІБЛІОТЕКА КИЇВСЬКОГО МИХАЙЛІВСЬКОГО
ЗОЛОТОВЕРХОГО МОНАСТІРЯ»**

У статті на базі архівних джерел подано кількісну характеристику назв періодичних видань, які зберігалися у бібліотеці Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря у ХІХ ст. Виявлено та проаналізовано кількість журналів та газет за їх назвами на початок 2011 р. у колекції «Бібліотека Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря» та інших книжкових зібраннях відділу Бібліотечних зібрань та історичних колекцій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: Бібліотека Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря, колекція, монастирська бібліотека, періодика, журнали, газети.

У відділі Бібліотечних зібрань та історичних колекцій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ) зберігається 78 самостійних колекцій та книжкових зібрань. Серед них – бібліотека колишнього Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря, яку 1925 р. управою Всеукраїнської Академії наук було передано до Всенародної Бібліотеки України (далі – ВБУ). На сьогодні ця колекція є самостійною одиницею зберігання під назвою – «Бібліотека Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря» (далі – КМЗМ). До неї, окрім книжкових зібрань різними мовами, входять також і періодичні видання, які становлять майже сорок відсотків від її складу. У запропонованій статті об'єктом дослідження стали саме журнали з названої колекції. Ця частина преси на сьогодні є менш дослідженою фахівцями в галузі книгознавства та бібліотекознавства.

Для проведення більш результативного та об'єктивного дослідження до уваги було взято каталоги ХІХ ст., в яких міститься інформація про періодичку монастирської книгозбірні, а також опрацьовано сучасну колекцію. Першим документом, відомим на сьогодні, який був вивчений у процесі роботи, є каталог (реєстр) 1808 р., укладений настоятелем КМЗМ

єпископом Чигиринським Іринеем Фальковським за алфавітом назв документів та їх форматом [1]. До нього внесено книги, рукописи, періодичні видання та цінні папери, що належали монастирю. Про цей документ також згадує у своїй роботі «Старожитня бібліотека Михайлівського Золотоверхого монастиря (спроба реконструкції кириличної збірки)» (К., 2008) доктор історичних наук В. І. Ульяновський. У розділі «8. 2. Проблема каталогу бібліотеки», де подано інформацію про довідково-бібліографічний апарат бібліотеки, автор акцентує увагу на тому, що наступний каталог Михайлівської книгозбірні, укладений бібліотекарем Іраклієм, склався методом звірки книг з рукописним реєстром 1808 р. [2, с. 73]. Книги до реєстру І. Фальковський вносив самостійно до першої половини 1823 р. (останній рік життя І. Фальковського), а після смерті єпископа записи до каталогу зроблені особами, які відповідали за монастирську книгозбірню. За цим документом у бібліотеці зберігалися такі періодичні видання: «Христианское чтение» – православний науково-богословський журнал, що виходив з 1821 р., «Воскресное чтение» – щотижневий загальнодоступний журнал, друкувався при Київській духовній академії протягом 1837–1912 рр. та «Труды вольного экономического общества» – видавалися «Вольным экономическим обществом» у Санкт-Петербурзі з 1766 р. під назвою «Труд Вольного Экономического Общества к поощрению в России земледелия и домостроительства», кількість журналів складала 104 книжкові одиниці зберігання. З газет у фонді бібліотеки була «Земледельческая газета» (СПб., 1853 р.) – офіційне щотижневє видання (до 1860 р. виходила два рази на тиждень) відомства «Государственных имуществ» (пізніше – «Землеустройства и земледелия»). В ній публікували законодавчі матеріали та інші офіційні акти, статті про найновіші досягнення в галузі агрономії та інших допоміжних наук.

У порівнянні з реєстром 1808 р., за каталогом 1876 р. під назвою «Каталог периодических изданий с 1821 года и далее, находящихся в читальне Михайловского монастиря», кількість назв журналів збільшилася [3]. На період ведення документу у бібліотеці монастиря їх зафіксовано 16, загальною кількістю 434 одиниці зберігання. Духовні журнали за кількістю назв домінували над світськими: духовних – 11, світських – 5. Серед зафіксованих 16-ти назв 3 належали газетам: вище згадана «Земледельческая газета», газета «Колокол» (виходила з 1857 р.) як додаток до літературного та суспільно-політичного альманаху «Полярная звезда» та «Киевские губернские ведомости» – офіційний урядовий орган, що виходив з 1838 по 1917 р. у Києві. Спочатку газета друкувалася один раз на тиждень, а з

1866 р. – тричі. Вона складалася з двох частин: офіційної і неофіційної. У першій частині публікували розпорядження керівництва держави та місцевої влади, різноманітні об'яви, у другій друкували місцеві, всеросійські та світові новини, статті з історії, археології, економіки Київської та інших губерній, повідомлення щодо ведення сільського та домашнього господарства, медицини, різноманітні приватні та комерційні оголошення.

До каталогу (реєстру) 1890 р., який складається з чотирьох об'ємних рукописних документів, внесено журнали за 29 назвами [4]. Така кількість говорить про збільшення назв періодичних видань у замовленнях, а також про зростання їх надходжень до монастирської книгозбірні. При складанні списків перевага, звісно, віддавалася духовній періодиці, про що говорять опрацьовані документи. Тому інформація, надана у статті, базується лише на результатах дослідження опрацьованих рукописних джерел, до яких внесено духовні періодичні видання.

У процесі роботи щодо виявлення періодичних видань у каталогах XIX–початку XX ст. було опрацьоване ще одне рукописне джерело, яке знаходиться в інституті рукопису НБУВ [5]. Цей каталог не датований, але слід зазначити, що до нього, окрім книг XVII–XIX ст., внесені видання початку XX ст. Разом з книгами у рукописі значаться і періодичні видання за 46 назвами. Як і у попередніх каталогах, у названому документі переважна більшість періодичних видань духовного змісту. Серед світських журналів слід назвати «Вестник Западной России», «Вестник Юго-Западной России», «Журнал Министерства народного просвещения», «Исторический вестник», «Киевская старина», «Русская мысль», «Русская старина», «Русский вестник» та інші.

Про збільшення з роками обсягу надходжень журналів за їх назвами до бібліотеки зазначає у своїй публікації «Благодійницькі та просвітительські заклади на території Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря (XIX – поч. XX ст.)» В. Клос. Торкаючись питання бібліотеки, автор акцентує увагу на тому, що завідуючим монастирською читальнею, священиком Олександром Михайловичем Виханським був складений список для передплати періодичних видань на 1917 р., до якого входили 47 назв журналів загальною вартістю 260 крб. У списку, окрім духовної та світської періодици, значилися ще й газети. 1916 р. О. М. Виханським були замовлені такі духовні журнали, як «Труды Киевской Духовной Академии», «Руководство для сельских пастырей», «Киевские епархиальные ведомости», «Воскрестный благовест», «Западно-Русская начальная школа», «Отдых христианина», «Церковные ведомости», «Русский паломник», «Духовная беседа», «Миссионерское обозрение»,

«Проповеднический листок», «Церковный вестник», «Музыка и пение», «Хоровое и регентское дело», «Свет Печерский», «Христианская мысль» та інші [6]. За тематикою журнали розподілялись на проповідницькі та релігійно-повчальні; для релігійно-морального читання; педагогічні; журнали художньої белетристики, в яких відображали всі явища релігійно-філософської думки та життя, літературних та церковно-суспільних течій; нотні журнали, в яких розміщували твори для співу (хорового та одноголосного), для фортепіано та інших музичних інструментів тощо. Періодика друкувалася при Київській духовній семінарії, Київській духовній академії, Санкт-Петербурзькій духовній семінарії та Санкт-Петербурзькій духовній академії, при Святейшому Правлячому Синоді, «Александровском обществе трезвости».

Упродовж багатьох років з моменту заснування журналу 1821 р. до монастиря щорічно надходив примірник «Христианского чтения». Але на 1917 р. передплати на це видання, а також на «Христианин» та «Странник» наприкінці 1916 року зроблено не було у зв'язку з тим, що редакція 1916 р. повністю не виконала свої обов'язки стосовно замовника. Тому передплата на них була відкладена на невизначений термін.

Зі світських журналів у списку значилися «Исторический вестник», «Русская старина» та інші видання, а з газет – «Киевлянин» та «Киевская мысль».

Це лише незначна частина періодици, замовленої О. М. Виханським для монастирської бібліотеки на 1917 р. [7].

Окрім офіційних замовлень на періодику від монастиря були й приватні. Журнали й газети виписували також настоятелі та ченці релігійної установи, а згодом ці примірники потрапляли до книгозбірні. Це був ще один із шляхів надходження періодичних видань до монастирської бібліотеки.

Після опрацювання зазначених каталогів та списку було зафіксовано 98 назв періодичних видань.

На сьогодні у колекції зафіксовано 38 назв періодичних видань загальною кількістю 571 од. зберігання, з яких 532 одиниці – духовні видання і всього 39 од. світські. За цими показниками у колекції «Бібліотека Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря» періодичних видань зберігається на 4 назви менше, ніж було зазначено завідуючим бібліотекою О. М. Виханським у заяві на 1917 р. і на 60 назв менше визначених нами. Жодне з них не є повним комплектом, журнали представлені окремими примірниками номерів чи томів за різні роки. Слід зазначити, що точної кількості назв періодичних друкувань із колекції КМЗМ, які зберігаються сьогодні у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій, поки що

назвати неможливо через часткову їх розпорошеність. Такий стан речей був викликаний тим, що при створенні фондів періодичних видань (до першого входять світські та незначна кількість духовних журналів під назвою «Періодичні видання до 1917 року», а до іншого лише духовні – «Духовні періодичні видання до 1917 року») в кінці 50-х р. ХХ ст. із бібліотек різних навчальних закладів, а також монастирських бібліотек, в тому числі з колекції «Бібліотека Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря», вилучили журнали, які були необхідні для організації названих нами, штучно сформованих зібрань. Але частина періодики залишилася у складі колекції.

На момент написання статті у зібранні «Духовних періодичних видань до 1917 року» нараховується понад сто одиниць зберігання журналів за двадцятьма двома назвами із «Бібліотеки Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря». Дев'ять з цих назв у колекції взагалі не значаться.

Такі журнали, як «Киевская старина» та «Русская старина» є складником фонду «Періодичних видань до 1917 року».

Періодичні видання з монастирської книгозбірні також є у фонді «Університету св. Володимира». Серед них – «Журнал Министерства народного просвещения», «Киевская старина», «Русская старина» та «Исторический вестник». Шляхи надходження цих журналів до університетської бібліотеки поки що залишаються нез'ясованими.

Порівнюючи кількісні дані назв журналів, можна сказати, що на сьогодні їх кількість порівняно з кінцем ХІХ – початком ХХ ст. зменшилася майже наполовину. Такий стан речей може бути зумовлений декількома причинами. Перша – це часткова розпорошеність колекції, зокрема вилучення з неї саме періодичних видань і створення нових книжкових зібрань та газетного фонду. Друга – знаходження газет та журналів в обмінно-резервному фонді. І третя можлива причина – часткова втрата преси після ліквідації монастиря на початку 20-х років ХХ ст., спричинених революційними подіями 1917 р., коли монастирська бібліотека перед надходженням до Всенародної бібліотеки України залишалася без належного нагляду.

Підсумовуючи сказане, слід зазначити, що фонди «Університету св. Володимира» та «Періодичних видань до 1917 року» до кінця ще не опрацьовані щодо виявлення книг з Михайлівської бібліотеки. Тому при подальшому їх дослідженні є сподівання, що кількість назв журналів може бути більшою. На превеликий жаль, кількісні показники періодичних видань

у самій колекції залишаться без змін. Єдиним джерелом надходжень на сьогодні може бути лише обмінно-резервний фонд НБУВ.

Отже, у результаті проведеної роботи складено список всіх періодичних видань, які вдалося виявити під час дослідження, проведено порівняльний аналіз щодо кількості назв видань ХІХ – початку ХХ ст. та їх наявності у колекції на початок 2011 р.

Список використаних джерел

1. ІР НБУВ, П. 580 / 1765 «Каталог книгам, принадлежащим к библиотеке Киевского Золотоверхо-Михайловского монастыря, по пересмотрении оной Иринеем, Епископом Чигиринским, и по приведении в новый порядок, переписанный им же самим, 1808 года, месяца октября». – 85 арк.

2. Ульяновський В. Старожитня бібліотека Михайлівського Золотоверхого монастиря (спроба реконструкції кириличної збірки) / В. Ульяновський, О. Кошіль. – К. : НКПІКЗ, «Фенікс», 2008. – 191 с.

3. ЦДІАК України, ф. 169, оп. 6, спр. 267 «Каталог периодических изданий с 1821 года и далее, находящихся в читальне Михайловского монастыря. г. Киев 1876». – 5 арк.

4. ЦДІАК України, ф. 169, оп. 6, спр. 307, 308, 309 «Каталог книг библиотеки Киевского Михайловского Золотоверхого монастыря 1890».

5. ІР НБУВ, ф. 397, № 16 «Каталог [ ] книг библиотеки Киевского Михайловского Золотоверхого монастыря [189?] г. Киев. Рукописный текст». – 428 арк.

6. Клос В. Благодійницькі та просвітительські заклади на території Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря (ХІХ – поч. ХХ ст.) / В. Клос // Культурна спадщина Києва : дослідження та охорона історичного середовища. Михайлівський Золотоверхий монастир : ювілейн. вип., присвяч. 900-річчю. – К. : Фенікс, 2008. – С. 20–24.

7. ЦДІАК України, ф. 169, Оп. 6, спр. 581 «Список журналов для библиотеки Киевского Михайловского Золотоверхого монастыря на 1917 г.». – 2 арк.